

Р. В. Хусаїнов

Старший викладач кафедри менеджменту і маркетингу,
Київський національний лінгвістичний університет, Київ

О. Г. Шутов

к.філос.н., професор, професор кафедри менеджменту і маркетингу,
Київський національний лінгвістичний університет, Київ

ІНТЕГРАЦІЯ ДЕРЖАВИ, ПРИВАТНОГО БІЗНЕСУ І УНІВЕРСИТЕТІВ В РАМКАХ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

У науковій роботі на основі кращих світових практик розглянуто роль державно-приватного партнерства в інноваційному розвитку вищої освіти та науки. Представлені методологічні та аналітичні узагальнення досвіду інституційного забезпечення співпраці держави, вищої освіти, науки та бізнесових структур в інноваційному процесі. В контексті державно-приватного партнерства розглянуті можливості модернізації національної економіки.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, інновації, інноваційний процес, інноваційний розвиток, вища освіта, наука, концепція «потрійна спіраль».

Khusainov R., Shutov O. INTEGRATION OF GOVERNMENT, PRIVATE BUSINESS AND UNIVERSITIES IN INNOVATION PROCESS

In a scientific paper which is based on best practices, it was examined the role of public-private partnership in the innovative development of higher education and science. The methodological and analytical generalization of experience of the institutional ensuring of cooperation of the state, higher education, science and business structures in the innovation process are presented. In the context of public-private partnership the possibility of upgrading of the national economy is discussed.

Key words: public-private partnerships, innovation, innovative process, innovative development, higher education, science, the concept of "triple helix".

Глобалізація економіки в значній мірі загострює проблему конкурентоспроможності вітчизняних інституцій вищої освіти та науки. Зменшення обсягу фінансування, складна соціально-економічна ситуація в Україні призвели до стагнації розвитку системи вищої освіти і науки. Низька активність співпраці установ вищої освіти і науки з приватним бізнесом вимагає пошуку нових дієвих механізмів, які сприятимуть більш тісній інтеграції кращих наукових досягнень у виробничий процес і ефективній комерціалізації інноваційних розробок. Одним із таких механізмів, який довів свою ефективність у багатьох країнах світу, є механізм державно-приватного партнерства. Знаходження найбільш ефективних і результативних форм державно-приватного партнерства має стати ключовим інструментом забезпечення сталого економічного зростання країни, в тому числі шляхом нарощування технологічного та інфраструктурного потенціалу у вигляді модернізації та будівництва вже існуючих об'єктів освітньої та наукової інфраструктури, а також створення спільних науково-дослідних центрів (бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, наукових лабораторій та ін.) між університетами і приватним бізнесом, реалізацією спільних наукових програм тощо. Актуальність використання механізму державно-приватного партнерства обґрунтовується тим, що таким чином формуються можливості одночасного залучення всього спектру потенціалу та переваг держави, університетів і приватного бізнесу, що дозволяє використовувати нові джерела та інструменти фінансування, здійснювати ефективні

інвестиції, впроваджувати кращі практики управління майном.

В свою чергу, недостатня розробленість методологічної бази, недосконалість вітчизняного законодавства, відсутність розуміння механізмів державно-приватного партнерства з боку усіх учасників такого партнерства ускладнюють можливість його впровадження в повсякденну практику. Застосування державно-приватного партнерства в практичній діяльності установ вищої освіти і науки є одним з перспективних напрямків рішення задачі масштабного фінансування модернізації (і не лише інфраструктурної) і посилення ефективності діяльності.

Саме тому, з метою розробки та вдосконалення існуючих форм партнерства держави, приватного бізнесу і університетів необхідно розвивати теоретичну базу та вдосконалювати існуючий досвід їх взаємодії, в тому числі досліджуючи кращі світові практики.

Дослідженню ролі державно-приватного партнерства в інноваційному розвитку присвячені праці багатьох дослідників. Питання організації партнерської взаємодії між суб'єктами економічного розвитку, в тому числі на основі державно-приватного партнерства, знайшли відображення в дослідженнях таких вітчизняних і закордонних вчених, як: К. Алексеевої, І. Брайловського, В. Варнавського, В. Гейця, С. Захаріна, І. Запатріної, Л. Федулової, С. Куралла (S. Curall) та інших.

Проблеми розвитку інтеграції установ освіти та науки, держави і бізнесу в рамках концепції

«потрійної спіралі» розглянуті в роботах Ю. Бажала, Л. Лейдесдорфа, Н. Смородинської, Г. Іцковіца та інших. Однак, незважаючи на численні дослідження, все ще недостатньо розглянуті питання взаємодії університетів, держави і приватного бізнесу в рамках механізму державно-приватного партнерства.

Метою статті є вивчення і узагальнення теоретичних поглядів та кращих практик щодо сутності і ролі державно-приватного партнерства в рамках співпраці держави, приватного бізнесу і університетів.

На сьогоднішній день більшість науковців розглядають партнерство держави, приватного бізнесу і університетів, в рамках моделі інноваційного партнерства, тільки як альтернативний механізм фінансування інноваційних проектів. Однак, як доводить світова практика, державно-приватне партнерство виступає важливим інструментом інноваційної політики держави в цілому, а не тільки в питаннях залучення державних коштів. В даному випадку мова йде про спільну реалізацію результатів наукових досліджень (*комерціалізацію* – авт.), залучення наукових структур, формування національних пріоритетів інноваційного розвитку і т.д. Основним мотивом до реалізації проектів в трикутнику «держава-бізнес-університети» є підвищений ступінь економічних ризиків окремих учасників національної інноваційної системи, що зумовлює потребу в кооперуванні заради отримання необхідних рівнів ефективності витрат на інновації, тобто об'єднання в державно-приватне партнерство. Завдяки партнерству досягається більш значна економія сукупних витрат учасників, скорочуються терміни реалізації проектів, ризики розподіляються на користь найбільш підходящих для цієї мети учасників державно-приватного партнерства, підвищується ефективність управління проектами та ін.

Аналізуючи кращі практики реалізації спільних проектів на основі державно-приватного партнерства (далі – ДПП) розглянемо наукові підходи до визначення дефініції ДПП.

Відповідно до визначення П. Розенау: «ДПП виникло як юридична форма кооперації, яка може елімінувати провали як ринку, так і держави, і поєднати кращі якості обох сторін таким чином, що вийде синергетичний позитивний ефект» [1]. О. Вільямсон вважає, що ДПП це: «Нова форма взаємодії держави з підприємницьким сектором, яка не може бути прописана в найбільш поширених типах договорів між учасниками ринку» [2]. Вчені В. Хаам і Дж. Копенхам визначають ДПП як: «...тривалу кооперацію між учасниками приватного і державного секторів, що дозволяє їм спільно розробляти продукти та послуги, а також розподіляти ризики, витрати і ресурси, пов'язані з наданням цих продуктів і послуг» [3].

Вітчизняні підходи до визначення дефініції ДПП мають спільні риси із визначеннями закордонних вчених, основні же відмінності пов'язані із визначення сфери застосування ДПП. Так, наприклад, Запатріна І.В. і Лебеда Т.В. визначають, що: «ДПП являє собою інституціональний і організаційний альянс державної влади й приватного бізнесу з метою

реалізації суспільно значимих проектів у широкому спектрі сфер діяльності - від розвитку стратегічно важливих галузей економіки до надання суспільних послуг у масштабах усієї країни або окремих територій» [4]. Інший дослідник, Брайловський І.А. дає таке визначення: «ДПП є механізмом економічної політики держави, який дозволяє залучити позабюджетні джерела фінансування, а також інтелектуальні, технологічні, управлінські й інші ресурси приватного сектора до вирішення суспільно-важливих інвестиційних завдань» [5]. Особливий інтерес викликає визначення ДПП у системі вищої освіти і розуміється вітчизняними авторами як: «...спільна і погоджена діяльність держави і приватного бізнесу, що направлена на активізацію розвитку інституцій вищої освіти країни, посилення економічної спроможності навчальних закладів, підвищення рівня фінансового і соціального забезпечення суб'єктів освітньо-наукового процесу, досягнення поставлених цілей приватного бізнесу в процесі партнерства, розподіл можливих економічних і соціальних ризиків і відповідальності між учасниками даного процесу» [6, с. 194].

Ми поділяємо думку, що «Визначені ознаки дозволяють окреслити ДПП як інституціональну та організаційну систему взаємодії держави та бізнесу, направлену на спільну участь во взаємовигідних проектах, заснованих на спільному використанні ресурсів, розподілі ризиків та доходів [7, с. 73].

У самій дефініції «державно-приватне партнерство» позначена суперечлива природа цього явища: поєднання суспільної користі і приватного інтересу. Хоча у вітчизняній практиці, університети і наукові установи віднесені до державного партнера, що пов'язано з тим, що більшість установ вищої освіти і науки є державної форми власності і переважно фінансуються з державного бюджету, у закордонній практиці (США, Канада і ін.) носіями приватного інтересу виступають як підприємства приватного бізнесу, так і неприбуткові організації: приватні університети, комерційні дослідницькі і посередницькі центри і фонди.

Суперечливість державної і ринкової логіки і механізмів господарювання проявляється в тому, що в основі державно-приватного партнерства лежить кооперація і поділ ризиків між державою та приватним бізнесом, що суперечить базовим принципам ринкової економіки і вільної конкуренції. В рамках ДПП державні органи, в тому числі адміністрації університетів, змушені діяти відповідно до логіки приватних підприємств, а приватний бізнес освоювати державну логіку і погоджуватися на прозорість звітності і деякий громадський контроль над своєю комерційною діяльністю. У приватному секторі швидко розвиваються практики соціальної корпоративної відповідальності, а в державному управлінні переговори і контракти все частіше переважають над наказами, розпорядженнями і директивами. Враховуючи архаїчність структури управління більшості університетів України і не розуміння з боку їх керівництва принципів реальної економіки, розвиток партнерства на основі ДПП у сфері вищої освіти в Україні значно відстає від темпів

розвинутих країн світу. На превеликий жаль, державна статистика не дає можливості оцінки рівня реалізації проектів ДПП у системі вищої освіти, що ускладнює проведення об'єктивної оцінки рівня розвитку ДПП у системі вищої освіти в Україні.

Проведений аналіз показав, що активатором розвитку співпраці університетів з приватним бізнесом у країн з ринковою економікою, передусім у США, пов'язаний із ускладнення умов отримання державного фінансування і розширення можливостей отримання приватного фінансування, доступних університетам. Значний інтерес виявляють і приватні партнери, які також зацікавлені в розширенні співпраці. По-перше, в умовах розширення «економіки знань» зростає їх потреба в висококваліфікованих працівниках, а також у доступі до нових винаходів і розробок.

Найбільш активно ці процеси активізувалися у ХХ столітті, зокрема тому, що багато країн світу внесли відповідні зміни у своє законодавство, що дозволило університетам і приватним партнерам купувати патенти на результати науково-технічної діяльності, що фінансувалися з державного бюджету. Зокрема, у 1980 році у США був прийнятий Закон Бея-Доула. Закон дозволив університетам привласнювати комерційні права на дослідницькі результати, отримані за рахунок державних коштів. Прибуток, отриманий за рахунок продажу цих прав, надходив до бюджету університету. Подібні закони були прийняті в подальші роки і у Японії, Іспанії, інших країнах Європи.

З точки зору ефективності партнерської співпраці між державою, університетами та приватним бізнесом показовим є досвід Норвегії. Основна частина фундаментальних наукових досліджень відбувається в стінах університетів, дослідні інститути відповідають за прикладну науку, а робота з розвитку інноваційного потенціалу припадає на частку бізнесових та інших економічних структур. Університети виконують 29% всього обсягу досліджень в країні. За останні 30 років науково-дослідний потенціал в даному секторі, безсумнівно, виріс, що стало наслідком як розвитку системи вищої освіти, так і просування довгострокових урядових проектів з розвитку фундаментальної науки. Сектор дослідних інститутів, в свою чергу, являє собою гетерогенну групу, яка, за даними 2011 року, відповідає за 24% всієї науково-дослідної діяльності в Норвегії [8]. За останні 20 років розмір цього сектора не збільшився, навпаки, його роль в національній науці поступово скорочується. Однак справедливості заради слід зазначити, що в Норвегії даний сектор має більше значення, ніж в інших промислово розвинених країнах. Цей сектор включають в себе як спеціалізовані науково-дослідні інститути, так і підприємства, які не ставлять дослідницьку роботу в якості основного завдання, але тим не менше так чи інакше її проводять, а також організації, опосередковано пов'язані з науковими дослідженнями, наприклад, музеї, бібліотеки, архіви. Нарешті, бізнес-структури також є невід'ємною частиною норвезького виконавчого рівня науки. На них припадає 43% сукупних витрат на науку. Кожне

п'ять підприємство в країні так чи інакше робить внесок в наукову активність, і ця частка постійно збільшується. Є 13 науково-дослідних парків, які пов'язані з університетами, НДІ та дослідницькими центрами. Саме вони є важливою сполучною ланкою між науковими колами та реальним сектором економіки. За даними 2006 року, витрати на дослідження та інновації склали 15,4 млрд крон (2,63 млрд дол. США). З них 42% - державні кошти, а 47% - внесок бізнесу [9]. Уряд Норвегії в рамках фіскального законодавства, ввів в повсякденну практику норму податкового стимулювання приватного бізнесу, що сприяє надходженню приватного фінансування у сектор НДДКР, зокрема, підприємства мають право утримувати 20% суми належних з них податків за умови, що ці кошти спрямовуються на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи.

Не менш результативним і таким, що активно розвивається, є модель співпраці університетів та приватних компаній у США в рамках механізму ДПП, зокрема у сфері інновацій. Приватний бізнес здійснює переважну частку інновацій в США. Йому належить 71% всього обсягу науково-дослідних робіт, з якого 76% припадають на розробки, 20% - на прикладні дослідження і тільки 4% - на фундаментальні дослідження. Важливу роль у інноваційному процесі відіграють університети. Слід зазначити, що інноваційний процес включає в себе:

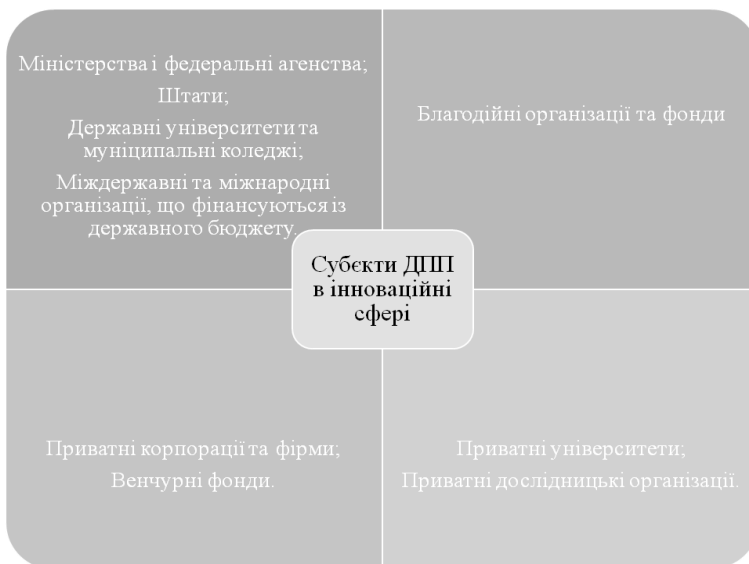
- *Фундаментальні і пошукові НДР, кінцевий продукт - реалізація нового наукового знання;*
- *Прикладні НДР, результат - чітко описане нововведення, що минув необхідні лабораторні тести;*
- *Дослідно-конструкторська розробка та/або проектно-технологічна розробка, результат - проектно-технологічна документація, необхідна для реалізації нововведення в умовах ринку;*
- *Підготовка виробництва, результат - технічне оснащення виробництва, виробничі випробування*
- *Виробництво, результат - реалізація нововведення на ринку.*

Загалом в США близько 2500 акредитованих організацій вищої освіти, але тільки 120 з них визнані провідними дослідницькими університетами. Університети здійснюють 16% НДР США, 55% всіх фундаментальних наукових досліджень (більшість яких фінансується федеральним урядом). Щороку університети випускають близько 2 млн. бакалаврів наук, причому тільки третина з них - бакалаври в галузі точних наук і інженерної справи [10, с. 36-39]. Останнім часом відбувається переосмислення ролі університету і йому приділяється особлива роль в національній інноваційній системі не просто як джерела знань, а як важливого посередника в організації інноваційного процесу, який відповідає за трансферт знань, центром для бізнес-інкубаторів, spin off, центром інноваційної політики своєї місцевості і штату.

Аналіз структури національної інноваційної системи США показав, що основними учасниками інноваційного процесу є велика кількість організацій (див. Рис. 1). На превеликий жаль, саме відсутність

значної кількості учасників, що задіяні у національній інноваційній системі і їх слабка інституційна сила, стримує розвиток в Україні дієвої системи комерціалізації наукових розробок вітчизняних науково-дослідних інститутів та університетів. Наші висновки підтверджує думка, що: «Однією з головних проблем у процесі становлення ДПП є відчутність стійкого сформованого інституційного середовища державно-приватного партнерства в Україні» [11, с. 83].

Окрім того, як зазначає Ю. Бажал: «...в Україні інноваційний трансфер технологій завжди був слабким місцем національної інноваційної системи, яка недостатньо забезпечує комерціалізацію наукових досягнень і технологічних розробок. Причиною цього є як адміністративно-командна традиція управління українською освітньою і науковою сферою, так і підтримання управлінських організаційних форм, які обслуговують "лінійну" модель інноваційного циклу» [12, с. 78].

Рис 1. Суб'єкти державно-приватного партнерства в інноваційній сфері США

Звернувшись до досвіду провідних країн світу у питаннях розвитку державно-приватного партнерства, зауважимо, що ДПП являє собою інституціональний і організаційний альянс державної влади й приватного бізнесу з метою реалізації суспільно значимих проектів у широкому спектрі сфер діяльності - від розвитку стратегічно важливих галузей економіки до надання суспільних послуг у масштабах усієї країни або окремих територій.

Об'єктивно ДПП формується в двох випадках. Основною ознакою першого виду ДПП є залучення державою приватного бізнесу в якості інвестора для реалізації суспільно-значущих проектів. Така взаємодія дозволяє більш ефективно використовувати державні ресурси. До другого виду ДПП відноситься підтримка державою приватного бізнесу у вигляді спів-фінансування будівництва інженерно-транспортної інфраструктури, залучення бюджетних коштів до статутних капіталів спільних підприємств,

надання державних гарантій, податкових пільг і преференцій тощо.

Найбільшого поширення механізми ДПП отримали в так званих секторах громадських послуг. В цих сферах протягом багатьох років виробився успішний досвід делегування державою певної частини своїх повноважень приватним компаніям. У державній власності знаходиться ряд соціально важливих галузей, яким необхідно забезпечити безперебійну роботу.

Проведений аналіз показав, що використання механізмів партнерства між приватним бізнесом, університетами і державою з метою залучення коштів приватних інвесторів для реалізації перспективних проектів могло б стати ключовим фактором у вирішенні довгострокових завдань країни і її регіонів, в тому числі у вирішенні одного з ключових завдань - нарощуванні наукового і технологічного потенціалу країни.

У сучасних умовах одним з ключових чинників розвитку економіки виступають інновації. Інноваційні процеси взаємодіють з багатьма процесами в соціальному і природному середовищі, створюють конкурентні переваги окремих країн та регіонів на міжнародному ринку, їм належить ключова роль в реалізації основного імперативу сучасної парадигми сталого розвитку – гармонійне поєднання економічного зростання зі збереженням природного середовища і соціальним прогресом. Як зазначають науковці, важливим напрямком національної інноваційної політики є створення умов для максимально "швидкої" дифузії (поширення) інновацій у рамках певної спеціалізації, що найбільше характерно для взаємодії між локальними підсистемами інноваційної діяльності. Інноваційна діяльність також забезпечує рішення ряду основних завдань по зниженню транзакційних витрат інноваційного процесу, сприяючи трансформації наукових результатів у ринковий продукт; забезпечуючи доступність інформації про основні напрямки діяльності сучасної світової науки, можливість оцінки технологічної ефективності підприємствами, компаніями й іншими організаціями як економічними агентами ринку [13, с. 27].

Таким чином, реалізація проектів в інноваційній сфері є кращим способом активізації інноваційних процесів як в приватних підприємствах, так і в державних структурах, в університетах. Кожен з учасників має свою специфіку, але в рамках спільної роботи з вироблення нових знань кожен з них вииграє.

На превеликий жаль, гальмує розвиток розглянутого механізму і «слабкість» інституцій вищої освіти, що в останні роки лише посилюється. Ми погоджуємося із думкою, що «Головними проблемами національної системи освіти України на сьогодні є недостатня увага до її потреб з боку центральних та місцевих органів державного управління, невідповідність спеціалістів, які випускаються потребам ринку праці, зниження

іміджу професій освітян та науковців у суспільній свідомості, а також відтік значної кількості абітурієнтів, студентів, педагогів та вчених за кордон, що суттєво гальмує зокрема розвиток вітчизняних освіти та науки, та держави, в цілому» [14, с. 39].

Вивчення особливостей реалізації проектів на основі державно-приватного партнерства в Україні, механізмів посилення інституціональної спроможності учасників партнерства, розробка критеріїв оцінки їх ефективності є предметом подальших досліджень науковців.

Список використаних джерел

1. Rosenau P. Public-Private policy partnerships // Cambridge, MA: MIT press. 2000. – p. 88.
2. Williamson O. The economic Institutions of Capitalism // New York: free press. 1985. – p. 102.
3. Van Ham, Hans, and Joop Koppenjan, Building Public-private partnerships: assessing and managing risks in port development. 2001. – p. 56.
4. Запатріна І.В. Державно-приватне партнерство як фактор економічного зростання та проблеми його розвитку в Україні / І.В. Запатріна, Т.Б. Лебеда // Економіст. – 2011. – №3. – С. 52-58.
5. Браїловський І.А. Державно-приватне партнерство : методологія, теорія, механізми розвитку : автореф. дис. д-ра екон. наук : 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки»/ І.А. Браїловський. – Харків, 2015. – 42 с.
6. Хусаїнов Р.В. Державно-приватне партнерство в системі вищої освіти України / Р.В. Хусаїнов // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2014. – Т. 19. – Вип. 2/2. – С. 190-196.
7. Косач І.А. Аналіз підходів до дефініції терміну «державно-приватне партнерство» / І.А. Косач, Д.Ю. Голубчик, О.В. Курінська // Науковий вісник Полісся. – 2016. – № 4 (8), ч. 1. – С. 70-74.
8. Норвежська наукова статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.forskingsstatistikk.no>
9. Державний бюджет Норвегії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.statsbudsjettet.no/Statsbudsjett-2006/Statsbudsjettet-fra-A-til-A>
10. Исследовательские университеты США: механизм интеграции науки и образования / под ред. проф. В.Б. Супяна. – М.: Магистр, 2009. – 399 с.
11. Хусаїнов Р.В. Формування і розвиток механізму державно-приватного партнерства в Україні / Р.В. Хусаїнов // Науковий журнал «Причорноморські економічні студії». – 2016. – Вип. 7. – С. 81 – 85.
12. Бажал Ю.М. Розвиток інноваційної діяльності у знаннєвому трикутнику "держава – університети – промисловість" / Ю.М. Бажал // Економіка і прогнозування. – 2015. – № 1. – С. 76 – 88. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2015_1_8
13. Онікієнко В.В., Ємельяненко Л.М., Терон І.В. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України (за ред. В.В. Онікієнка). – К.: РВПС НАН України, 2006. – 480с.
14. Алексеєва К.А. Розвиток національної системи освіти як пріоритет державного управління в сучасних умовах / К.А. Алексеєва // Вісник Академії муніципального управління. Серія Управління. – № 2. – 2016 р. – С. 32 – 40.

References

1. Rosenau P. Public-Private policy partnerships // Cambridge, MA: MIT press. 2000. – p. 88.
2. Williamson O. The economic Institutions of Capitalism // New York: free press. 1985. – p. 102.
3. Van Ham, Hans, and Joop Koppenjan, Building Public-private partnerships: assessing and managing risks in port development. 2001. – p. 56.
4. Zapatrina I. V., Lebeda T.B. Derzhavno-pryvatne partnerstvo yak faktor ekonomichnogo zrostannya ta problemy` jogo rozvytku v Ukrayini [Public-private partnership as a factor of economic growth and problems of its development in Ukraine]//Ekonmist. – 2011. – # 3. – S. 52–58.
5. Brajlovsky`j, I. A. Derzhavno-pryvatne partnerstvo : metodologiya, teoriya, mexanizmy rozvytku [Public-private partner-ship: methodology, theory, mechanisms of development] : Extended abstract of Doctor`s thesis : 08.00.01 «Ekonomichna teoriya ta istoriya ekonomichnoyi dumky`»/ I.A.Brajlovsky`j. - Xarkiv, 2015. – 42 p.
6. Khusainov R.V. Derzhavno-pryvatne partnerstvo v systemi vyshhoi` osvity Ukrainy / R.V. Khusainov // Visnyk Odes'kogo nacional'nogo universytetu. Ekonomika. – 2014. – T.19. – Vyp. 2/2. – S. 190-196.
7. Kosach I.A. Analiz pidhodiv do definicii` terminu «derzhavno-pryvatne partnerstvo» / I.A. Kosach, D.Ju. Golubchik, O.V. Kurins'ka // Naukovyj visnyk Polissja. – 2016. – № 4 (8), ch. 1. – S. 70-74.
8. Norvezhs'ka naukova statystyka [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.forskingsstatistikk.no>
9. Derzhavnyj bjudzet Norvegii' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.statsbudsjettet.no/Statsbudsjett-2006/Statsbudsjettet-fra-A-til-A>
10. Issledovatel'skie universitety SShA: mehanizm integracii nauki i obrazovaniya / pod red. prof. V.B. Supjana. – M.: Magistr, 2009. – 399 s.
11. Khusainov R.V. Formuvannya i rozvytok mehanizmu derzhavno-pryvatnogo partnerstva v Ukraini / R.V. Khusainov // Naukovyj zhurnal «Prychornomors'ki ekonomichni studii'». – 2016. – Vyp. 7. – S. 81 – 85.
12. Bazhal Ju.M. Rozvytok innovacijnoi` dijalnosti u znannjevomu trykutnyku "derzhava – universytety – promyslovist'" / Ju.M. Bazhal // Ekonomika i prognozuvannya. – 2015. – № 1. – S. 76 – 88. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2015_1_8
13. Onikijenko V.V., Jemel'janenko L.M., Teron I.V. Innovacijna paradygma social'no-ekonomichnogo rozvytku Ukrainy (za red. V.V. Onikijenka). – K.: RVPS NAN Ukrainy, 2006. – 480s.
14. Aleksejeva K.A. Rozvytok nacional'noi` systemy osvity jak priorytet derzhavnogo upravlinnja v suchasnyh umovah / K.A. Aleksejeva // Visnyk Akademii' municypal'nogo upravlinnja. Serija Upravlinnja. – № 2. – 2016 r. – S. 32 – 40.